

NATIONELLA MINORITETER

Bilden är hämtad från filmen Sameblod. Filmen handlar om sameflickan Elle-Marja eller Christina som hon kallar sig. Som ung får hon uppleva hur Sverige förtrycker samerna. Hon tvingas gå igenom kränkande undersökningar utifrån rasistiska idéer om kroppens proportioner.

Hon bor i Sverige, men betraktas inte som svensk. Hon tvingas tala svenska, men får inte gå i svensk skola. Hon är same, men vill däremot inte leva enligt samiska seder. Filmen handlar både om tillhörighet, utanförskap och något slags mellanting där hon varken känner sig som svensk eller same.

Utanförskap och diskriminering är exempel på upplevelser som är gemensamt för Sveriges fem nationella minoriteter. Samerna är en av dessa. Men vad betyder det att vara en nationell minoritet i dag?

När du läst kapitlet kan du bland annat svara på:

- Vad är en nationell minoritet?
- Hur och varför har de nationella minoriteterna diskriminerats genom åren?
- Vilka rättigheter har de nationella minoriteterna i dag?

Vad är en nationell minoritet?

Sedan år 1999 finns det fem erkända **nationella minoriteter** i Sverige. En nationell minoritet är en grupp människor som är färre i antal än majoriteten av befolkningen i det land, det vill säga den nation, de bor i. Här får du läsa om Sveriges nationella minoriteter och vad som utmärker dem.

Sveriges nationella minoriteter

Riksdagen har beslutat att samer, sverigefinnar, tornedalingar, judar och romer räknas som nationella minoriteter. De fem grupperna har bott i Sverige under hundratals år och medlemmarna i varje grupp hör ihop genom språk, religion och kultur.

Samerna räknas dessutom till ett av världens flera **urfolk**. Ett urfolk har bott i ett område, försörjt sig och skapat en kultur där långt innan staten där området nu ligger bildades.

En grupp samer besöker Stockholm 1905 för att diskutera samepolitiska frågor. En av männen håller upp en tidning: "Lapparnes Egen Tidning".

Diskriminering av minoriteter

De fem nationella minoriteterna har under olika perioder och i olika grad varit utsatta för övergrepp och **diskriminering** från det svenska samhället.

Ibland har övergreppen mot minoriteterna pågått under mycket lång tid. Samerna har till exempel under perioder förbjudits att använda sitt språk, och romerna fick långt in på 1900-talet inte stanna längre än tre veckor i samma kommun. De som diskriminerar kan vara såväl den svenska staten som enskilda personer.

Den orättvisa behandlingen har legat till grund för att grupperna har fått ett ökat skydd, eftersom deras mänskliga rättigheter har kränkts. Även minoriteterna själva har arbetat för att få dessa gemensamma rättigheter.

Det viktiga språket

De nationella minoriteterna har alla egna språk som är **nationella minoritetsspråk** i Sverige. För samer är det samiska, tornedalingar meänkieli, sverigefinnar finska, romer romska och judar jiddisch.

För att ett språk ska utses till minoritetsspråk måste det vara ett språk och inte en dialekt. Ett språk har regler för skriftspråket och används i officiella sammanhang, till exempel i riksdagen, medan en dialekt främst används muntligt. Norrländska är ett exempel på en svensk dialekt som talas av de som bor i Norrland.

Minoritetsspråket ska även ha talats i Sverige under minst hundra år. Dessutom har de nationella minoriteterna själva velat skydda och bevara sina språk eftersom språket är viktigt för både identiteten och kulturen.

Lagar och rättigheter

Under senare år har de nationella minoriteterna fått stärkt skydd och utökade rättigheter i samhället både genom lagar och **konventioner**. (Läs mer om konventioner på s. 65.)

År 2000 började Europarådets ramkonvention att gälla i Sverige. Europarådet är en organisation som bland annat arbetar för att stärka demokrati och mänskliga rättigheter i de 47 medlemsländerna i Europa. Europarådets ramkonvention innebär bland annat att

Linnea Axelsson fick år 2018 Augustipriset för sin bok Aednan som skildrar samernas moderna historia.

staten ska värna om de fem minoriteterna, skydda deras språk och sprida kunskap om gruppernas historia och kultur. Samer ska också ges möjligheter att delta i beslut som påverkar deras kultur, särskilt i områden där de traditionellt är bosatta. Enligt konventionen ska Sverige även skydda sina nationella minoriteter och personer som hotas, diskrimineras eller utsätts för våld på grund av sin etniska, religiösa, kulturella eller språkliga identitet.

Den 1 januari 2010 fick Sverige en ny språklagstiftning som stärker de nationella minoriteternas rättigheter och möjligheter till inflytande i samhället. De som talar samiska, finska och meänkieli har till exempel rätt att använda sitt språk i kontakter med myndigheter och domstolar i områden där språken använts länge och fortfarande används i vardagslivet. På kartan här bredvid ser du var detta är möjligt.

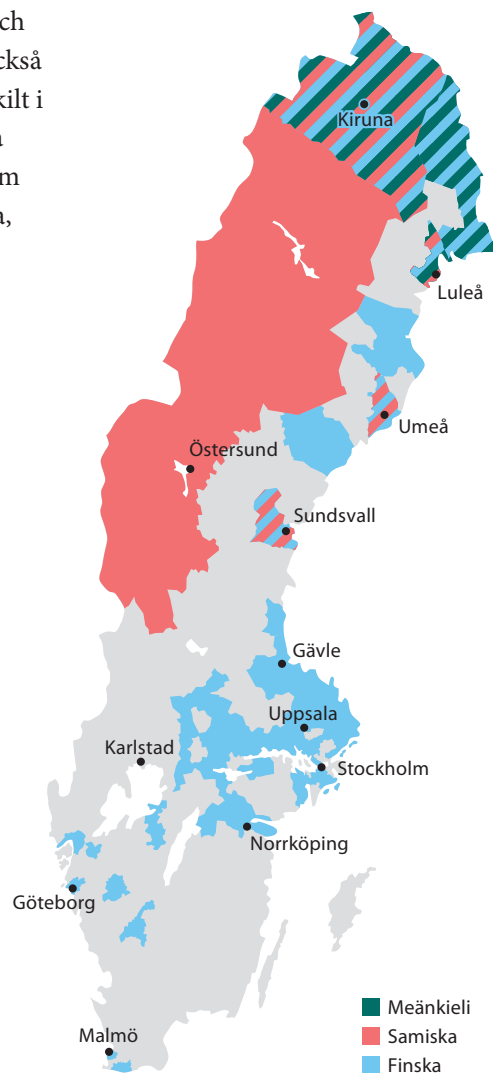
De som talar jiddisch och romska har däremot inte samma rätt. Det beror på att judar och romer inte har lika fast anknytning till bestämda områden som de tre andra minoriteterna.

Sveriges Television, Sveriges Radio och Utbildningsradion har uppdrag att sända program på minoritetsspråken.

UPPGIFTER

Redogör: Ge exempel på rättigheter som de nationella minoriteterna har i lagar och konventioner.

Resonera: Varför är det viktigt att vi lär oss om de nationella minoriteterna, tror du?

Källa: Länsstyrelsen Stockholm och Sametinget 2018

Sametinget kallas ibland för samernas riksdag. Det samiska folket väljer vilka som ska vara politiker i Sametinget.

Samer – Sveriges urfolk

I tusentals år har samer levt i stora delar av Norden och den nordvästra delen av Ryssland. Många samer ser sig som ett folk som bor i ett land som heter Sápmi.

I dag finns det omkring 80 000 samer. De flesta bor i Norge, ungefär 50 000 till 65 000. I Sverige lever omkring 20 000, i Finland 8 000 och i Ryssland 2 000. Flertalet samer i Sverige lever i den svenska delen av Sápmi, även om det bor samer i hela landet.

I dag försörjer sig ungefär 3 000 samer på renskötsel, medan övriga samer har andra arbeten. Renar och renskötseln har även stor betydelse för den samiska kulturen.

Språk och diskriminering

Det egna språket är en viktig del av en människas identitet. I värsta fall kan delar av identiteten och kulturen försvinna om språket försvinner. Tänk bara att samiskan har trehundra ord för is och snö. Det är alltså ingen slump att minoriteters språk har förbjudits eller motarbetats i många länder världen över, när de som styr och bestämmer har velat ta ifrån dem rättigheter eller minska deras inflytande. Det gäller även för samerna.

Den samiska flaggan

År 1986 antog samerna en national-sång och en flagga för Sápmi. Flaggans färger är hämtade från de traditionella samiska dräkterna. Cirkeln i mitten symboliserar både solen och månen. Den 6 februari 1993 firade samer för första gången sin nationaldag.

I början av 1900-talet förbjöds samer att använda sitt språk i skolan, och all undervisning skulle vara på svenska. Samiska och de samiska sederna ansågs som mindre värda än de svenska. Undervisningen av samiska barn var även diskriminerande eftersom de till exempel hade kortare skoldagar och lägre krav på lärare och elever. Först på 1940-talet fick samer rätt till en likvärdig utbildning som alla andra i befolkningen. De allra flesta äldre samer har alltså aldrig eller bara bristfälligt fått lära sig läsa eller skriva på sitt eget modersmål.

Undervisning i samiska ökade så småningom. Nuförtiden har alla samiska elever rätt att studera sitt modersmål i skolan.

Kolonisation och konflikter

Samernas land blev **koloniserat** och utnyttjat på samma sätt som många andra urbefolkningars områden i världen. Att kolonisera betyder att ta makten över ett land eller område som ligger utanför ens eget, exempelvis för att utnyttja råvarorna malm eller skog. Samerna försökte göra motstånd, men alla försök blev nedslagna.

Många samer var nomader som levde av renskötsel. Det betyder att de var jägare och fångstfolk som flyttade efter årstid och fångstsäsong. När renhjordarna vandrade till nytt bete följde människorna efter. Samerna bodde i kåtor, det vill säga bostäder som såg ut som tält. En del samer blev också bofasta och arbetade med jordbruk, boskapsskötsel och fiske.

Samer bakar gáhkku, samiskt tunnbröd, vid lägerelden på en fjällhed, 1926.

För myndigheterna i Stockholm var det självklart att naturtillgångarna i samernas område skulle utnyttjas för hela landets bästa. Samer har därför tvingats flytta när staten och stora företag har krävt det. Områden där deras renar betat har till exempel lagts under vatten för att skapa dammar till kraftverk. Ibland har markerna förstörts av gruvnäring. Gång på gång har samer fått uppleva att deras områden utnyttjas och att ingen lyssnat på deras protester.

En lång kamp har gällt rätten till jakt på småvilt och fiske i samiska områden. I ett fall stämde en sameby den svenska staten för att få frågan prövad i domstol. Nio år efter att ansökan lämnats in till tingsrätten och sedan överklagats till hovrätten kom domen år 2018.

Den långa tid som den här processen tog visar vilka oklarheter och konflikter som råder kring frågor om samers rätt till markerna de använt för renbete, jakt och fiske i många generationer.

Rättigheter som urfolk

Samernas status som urfolk ger dem vissa rättigheter som de andra nationella minoriteterna saknar. Den svenska staten är skyldig att se till att samer kan bevara och utveckla sin kultur. Bland annat har samiska barn rätt att gå i samiska skolor. Sameskolan är som alla andra grundskolor men ska också undervisa eleverna om samisk kultur och språk.

Samer har även fått stärkta rättigheter genom att de har ett eget folkvalt parlament som kallas **Sametinget**. Val till Sametinget äger rum vart fjärde år. För att få rösta i valet måste du vara 18 år, ha talat samiska i hemmet eller hos mor- och farföräldrar och själv anse dig vara same. Ledamöterna i Sametinget arbetar bland annat för att samer ska få behålla sina rättigheter och för att utveckla den samiska kulturen. Det kan till exempel handla om att informera om samernas rättigheter, bevaka att samernas rennäring inte hotas samt att ge ekonomiska bidrag till språk- och kulturprojekt.

UPPGIFTER

Redogör: Vad heter samernas land och språk?

Redogör: Ge exempel på hur samer har diskriminerats genom åren.

Resonera: Varför tror du att samer har särskilda rättigheter som urfolk?

Sameaktivisten Mimi Märak talar i megafon under protester mot nya gruvor i Jokkmokk 2014. Gruvor skulle göra det omöjligt att bedriva renskötsel i området, menade de som protesterade.